

İLSAM Akademi Dergisi

Journal of ILSAM Academy

ISSN 2757-9212

Sosyal Kalkınma ve Vakıf

Social Development and Foundation

Muhammed Kadri DURMAZ, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans öğrencisi, mdrnmz506@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8938-6250

Cilt / Issue: 1(2), 253-261 **Geliş Tarihi:** 02.08.2021 **Kabul Tarihi:** 20.09.2021

Atıf: Durmaz, M. Kadri. "Sosyal Kalkınma ve Vakıf". Ed. Aydın Kudat, *İLSAM Akademi Dergisi* 1/2 (Eylül 2021), 253-261.

Dipnot: M. Kadri Durmaz, "Sosyal Kalkınma ve Vakıf". Ed. Aydın Kudat, *İLSAM Akademi Dergisi* 1/2 (Eylül 2021), Sayfa

Sosyal kalkınma; toplumun ve bireyin maddi ve manevi anlamda ilerlemesi, toplumsal refahın ekonomide ve sosyal hayatın her alanında kendini göstermesidir. Dolayısıyla sosyal kalkınma sadece ekonomik gelişmeden ziyade dini, kültürel ve sosyal olmak üzere insan hayatının her ünitesiyle alakalı ilerlemeyi ifade eder. Bu bağlamda sosyo-ekonomik düzey, gelir dağılımındaki adalet, sağlık, eğitim gibi zaruri hizmetlere ulaşım olanakları vesair unsurlar toplumlarda sosyal kalkınma çerçevesinde öne çıkan unsurlardır. Tarih boyunca birey ve toplum üzerine düşünülmüş bütün fikir adamları ve aynı şekilde bütün sistemler bu konuya çözüm getirme arayışında olmuştur.

İLSAM yayınları bünyesinde, Dr. Aydın Kudat editörlüğünde ortaya konulan "Sosyal Kalkınma ve Vakıf" adlı eserde, İslam Medeniyeti tarihinde Sosyal Kalkınma unsurunun vakıflar üzerinden nasıl geliştirildiği geniş bir perspektiften ele alınmış ve analiz edilmiştir. Kitabın 17 bölümden oluştuğunu ve her bir bölümde konunun alanında uzman bilim insanları tarafından farklı açılardan ele alındığı görülmektedir. "Editörden" kısmında çalışmanın editörü Dr. Aydın Kudat, sosyal kalkınmanın tanımını yaparak, İslam Medeniyetinde bu unsurun vakıflar üzerinden Allah'ın rızasına

erişmek gayesiyle yürütüldüğünü ifade etmektedir. Yine İslam toplumlarında yürütülen vakıf faaliyetlerinde temel önceliğin kar arayışından ziyade sosyal refahın sağlanması olduğunu vurguladıktan sonra modern çağda bireyselliğin yüceltilip içtimaileşmenin ve dini unsurların geri plana itildiğini, bireyin kendi kendine yettiği bir anlayışla kurulan kapitalist ekonomi anlayışının bu yönden İslam Medeniyetinin ideal toplum anlayışıyla ayrıştığını beyan etmiştir.

Editörden kısmının sonunda ise kitabın mahiyetinin ne olduğuna dair bir bilgilendirme mevcuttur. Bu kısımda vakıf müessesesinin öncelikle tarihi boyutlarıyla incelenmesinin daha doğru olduğunu, bu minvalde bu eserde vakıfların İslam tarihi boyunca sosyal kalkınma bağlamında farklı boyutlarıyla incelendiği ve devam eden eserlerde vakıfların günümüz ekonomik hayatıyla modernizasyonu ve entegrasyonunun ele alınabileceğini ifade etmektedir.

Çalışmanın birinci bölümü yine Editör Dr. Aydın Kudat'a ait. "Sosyal Kalkınma ve Vakıf Münasebeti Üzerine" başlığıyla kaleme alınan yazının içeriğinde beş başlık bulunmakta. Yazar giriş kısmında yine modern çağın ve İslam'ın ferde, topluma ve ekonomiye yaklaşımını ele almış, vakıf kurumu tarihinin incelenerek tecrübe bilgiye başvurmanın ehemmiyeti üzerinde durmuştur. İkinci başlıkta ise vakıf kavramının tanımı üzerinde durulmuş daha sonra hukuki altyapısı incelenmiştir. Bu kısımda, Kur'an Kerim'de beyan edilen Allah yolunda; fakir, muhtaç, kimsesiz kişilere infak ve tasaddukta bulunma, iyilikte yarışma ve takvada yardımlaşma gibi unsurların vakıf kurumunun anlayış ve uygulamalarının temel yapıtaşları olduğunu vurgulamıştır.

Hukuki boyutları incelenirken ise sahih ve gayri sahih vakıflar ve mahiyetleri, vakıf çeşitleri ve vakfın mezhepler açısından tanımlarının farklılık nedenleri üzerinde durduğunu görülmektedir. Yazar devam eden başlıkta vakıf tarihi ve tecrübesinden bahsetmiş, İslamiyet öncesi dönemlerde de vakıf benzeri müesseselerin var olduğundan fakat gerçek manada vakıf kurumunun Hz. Muhammed döneminden itibaren İslam'la birlikte kurulduğunu ve geliştirilerek devam ettiğini beyan etmiştir. Devam eden İslam devletleri eliyle geliştirilerek Selçuklu ve Osmanlı Devletleri'ne intikal eden vakıf kurumunun özellikle Anadolu'nun ve Balkanların ihyasında en önemli unsurların başında geldiğini belirten yazar o dönemlerde kurulan bazı vakıfların halen faaliyetlerine devam ettiğini örnekleriyle göstermektedir. Sonraki başlıklarda vakıf unsurunun İslam anlayışı temelinde sosyal kalkınmada ki rolünü tekrar vurgulayarak çalışmasına nokta koymuştur

Kitabın ikinci bölümü Dr. Hasan Telli tarafından " Vakıf Tarihine Genel Bir Bakış" başlığı altında kaleme alınmıştır. Bu bölümde tarihsel süreç içerisinde vakıf kurumu ve uygulamaları incelenmiştir. Yazar çalışmasında ilk olarak

İslam öncesi toplumlarda vakıf anlayışını incelemiş, farklı toplumlardaki vakıf uygulamalarından örnekler vererek döneme ışık tutmuştur. Fakat esas anlamda vakıf medeniyetinin Hz. Muhammed önderliğinde kurulduğunu ifade eden yazar, Hz. Peygamber'in vakıf ruhunu oluşturmak için İslam toplumunu düşünsel ve duygusal anlamda hazırladığını vurgulamıştır. Dört Halife ve sonrasındaki İslam toplumlarında vakıf kurumu gelişmiş ve Selçuklular döneminde tam manasıyla olgunlaşan vakıf müesseseleri Osmanlı döneminde altın çağını yaşamıştır. Osmanlı coğrafyasına "vakıf cenneti" denildiğinin altını çizen yazar o dönemde vakıf faaliyetlerinin devletin en önemli politikalarından biri olduğunu belirtmektedir. Son dönem vakıf tarihini de inceleyen yazar ülkemizdeki, Avrupa ülkelerindeki ve ABD'deki vakıflarla ilgili sayısal veriler ortaya koyarak günümüzde vakıfların faaliyet alanlarını ve etkilerini karşılaştırmalı olarak incelemiştir.

Üçüncü bölüm Doç. Dr. Mücahit Yüksel tarafından " İslam Tarihinde Vakıflar" başlığı altında kaleme alınmış, ilk İslam devletinden Osmanlı dönemine kadar vakıf kurumunun gelişim süreci ortaya konmuştur.

Yazar vakıf kavramının tanımını yaptıktan sonra vakfın meşruiyeti üzerinde durmuş sonrasında Hz. Muhammed döneminden itibaren vakıf kurumunun gelişimini aşama aşama açıklamıştır. Başlarda Hz. Muhammed ve Sahabe'nin kendilerine ait mülkleri vakfetmesi kurumun temellerini oluşturmuş sonraki dönemlerde İslam devletleri içerisinde sadece vakıf işleriyle alakalı kurumlar oluşturularak müessese olgunlaşmıştır. Memlükler döneminde vakıfların çoğalmasıyla vakıflar divanının kurulduğunu ifade eden yazar, Osmanlı dönemine geldiğinde vakıfların devletin en önemli kurumlarının başında geldiğini beyan etmiştir.

Kitabın dördüncü bölümü Dr. Fatiha Bozbaş tarafından "İslam ve Osmanlı Hukukunda Vakıf Çeşitleri" başlığı altında kaleme alınmıştır. Bölümde vakıflar; mülkiyet bakımından, bağlayıcılık bakımından, vakfedilen malın niteliği bakımından, mahiyeti bakımından, işletilmeleri bakımından, kuruluş amacı bakımından ve idaresi bakımından tasnif edilmiş ve İslam tarihinde vakıf çeşitleri incelenmiştir.

Beşinci bölüm Dr. Emine Enise Yakar tarafından "Yerleşik Teamüllerin ve Örfün Vakıf Hukuku Alanındaki Hükümlere Etkisi" başlığıyla kaleme alınmıştır. Yazar çalışmasına bir bölgede örf üzerinde etkili olan unsurları açıklayarak başlamıştır. Bu bağlamda örf üzerinde tarihi olaylar, sosyal çevre, iklim vesair unsurların etkili olduğunu beyan etmiştir. İslam hukukunda örfün bazen adet yahut teamül terimleriyle de ifade edildiğini beyan eden yazar, mezheplerde örf'e dayalı uygulamaların olduğunu ifade etmektedir.

Yazar örfün fihki boyutta sahih ve fasit olmak üzere iki şekilde delil olarak kullanıldığını belirtmiş, toplumda yerleşmiş bir örfün Kuran ve sünnete muhalif olmamak, yerleşik bir maslahata engel teşkil etmemek ve bireyler için yararlı olana erişmede yardımcı olmak kaydıyla sahih delil olarak kullanılabileceğini ifade etmiştir. Çalışmanın devam eden kısmında İslam hukuku hükümlerinin uygulanışında örften, bir bölgede yaygın ve sahih olan teamüllerin delil olarak kullanılması ve o bölgede yaygın olan sahih örfü göre fihki çözümler üretilmesi olmak üzere iki şekilde faydalanıldığı ifade edilmektedir. Dolayısıyla vakıf uygulamaları hususunda verilen hükümlerde de aynı ilke ve prensipler üzerinde durulmuştur. Yazar bir sonraki başlıkta, vakıf uygulamalarında gereken şartlar ve güdülen amaçlara ilişkin örf etkisini mezhepler arasındaki hükümler üzerinden karşılaştırmalı olarak değerlendirmiştir. Çalışmanın sonraki başlıklarında menkul vakıflarda ve para vakıflarında örfün etkisi aynı şekilde mezhepler bağlamında ele alınmıştır. Yazar, Osmanlı Devleti'nde gayri menkullerin vakfedilmesine ilişkin hükümlerde genel olarak İmam Muhammed'in hükümlerinin tercih edildiği beyan etmiş ve örnekleriyle açıklamıştır. Para vakıflarıyla ilgili başlıkta ise Memlük Devleti uygulamalarından ve Osmanlı'daki farklı içtihatlardan örnekler görmektedir. Sonraki başlıkta ise vakıflardaki işleyişin bozulmadan devam etmesi için yapılan bazı uygulamaları kapsayan tağyir ve tebdil uygulamaları açıklanmış, bu uygulamalar üzerinde örfün etkisi mezheplerin görüşleri bağlamında ortaya konulmuştur. Sonraki başlıkta ise düşman saldırılarına yönelik müstahkem mevkiiler olan ribatlar ve ticaret yollarının tehlikeli mevkileri üzerinde kurulan kervansaraylar arasındaki bağlantı tarihi süreç bağlamında ortaya konulmuştur. Yazar sonuç kısmında Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine doğru ribat kavramının tanımı ve işlevinin zamanın örfüne göre değiştiğini ve kervansaray vasfı kazandığını dile getirmektedir.

Altıncı bölüm Dr. Ayşegül Yılmaz tarafından "İslam Hukuk Felsefesi Perspektifinden Vakıfların Teorik Temelleri" başlığıyla kaleme alınmıştır. Yazar çalışmasında vakıfların teorik temellerini akli temeller, itikadi temeller ve hukuki temeller olmak üzere üç başlıkta incelemiştir.

Yazar vakfin teorik temellerinden akli temeller kısmını açıklarken, insanların vakıf tasarruflarında bulunmasının esas nedenini unutulup gitmeme ve adını yaşatma arzusuna dayandırmıştır. Yazar başka bir nedenin ise insanın, yapıp ettiği iyilikler vasıtasıyla diğer insanların saygı ve sevgilerine mazhar olup takdir ve tebriklerini kazanma arzusuna sahip olması olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca insanda bulunan empati duygusunun onu iyilik yapmaya teşvik ettiğini ve vakıf uygulamalarında bunun da etkili olduğunu beyan etmektedir. Empati duygusu gibi vicdan sahibi olan insanın adalet duygusuyla hareket ederek sahip olduğu imkanları diğer insanlarla paylaşmayı tercih etmesi de nedenlerden bir

diğeri olarak zikredilmiştir. Yazar bu başlıkta son olarak insanın sosyal bir varlık olduğunu ve hemcinsleriyle birlikte mutlu olabileceğini vurgulamakta, bu nedenle vakıf uygulamalarının toplumu birleştirici bir unsur olarak insanlar tarafından tercih edildiğini savunmaktadır.

Çalışmanın ikinci başlığında vakfın teorik temellerinden itikadi temeller üzerinedir. Bu kısımda Allah'ın insanlara verdiği aklın prensipleriyle insanı iyiye ve güzele davet eden teşri arasında bir uyum olduğu vurgulandıktan sonra inananları vakıf tasarruflarında bulunmaya sevkeden en önemli unsurlardan birinin Allah inancı ve sevgisi olduğu dile getirilmiştir. Bu inanç ve sevgi Allah'ın rızasını kazanmak için kişide vakıf faaliyetlerine yönelik en önemli motivasyon kaynağını oluşturur. Yazar bir diğer itikadi boyutun kainattaki bütün mülkün Allah'a ait olduğuna dair inanç olduğunu beyan etmektedir. Bu inancın kişide mülk sevgisini törpüleyen ve paylaşmayı tetikleyen önemli bir etkiye sahip olduğu vurgulanmaktadır. Yakar, Ahiret inancının da vakıf amelîyesinin en önemli motivasyon unsurlarından biri olduğunu dile getirmekte ve doğru bir ahiret inancının kişide sürekli olarak iyilik yapma arzusu oluşturacağını beyan etmektedir. Bu başlığın sonunda, İslam toplumunun hem akli hem de itikadi temeller bağlamında vakıf üzerine eğilmesinin diğer toplumlara nazaran vakıf kurumuna çok daha fazla değer vermesine neden olduğu vurgulanmıştır.

Çalışmanın üçüncü başlığında ise Hukuki temeller üzerinde durulduğunu görüyoruz. Yazar hukuki temelleri iki "Genel Gayeler ve Vakıf" ve "Özel Gayeler ve Vakıf" olmak üzere iki kısma ayırmış, genel gayeler kısmında, İslam hukukunun genel amaçlarının dini, canı, aklı, nesli ve malı koruma olduğunu ve vakıfların bu hususta işlevleri beyan edilmiştir. Özel gayeler kısmı ise ibadet, muamelat ve ukubat alanlarıyla vakıf ilişkisi üzerine yazılmıştır.

Yedinci bölüm Dr. Hasan Telli tarafından "Vakıf Görevlileri ve Nitelikleri" başlığı altında kaleme alınmıştır. Bölüm yazar tarafından iki ana başlıkta incelenmektedir. Birinci başlık vakıf idaresindeki görevliler ve nitelikleri üzerinedir. Bilhassa Osmanlı Devleti'nde merkezdeki evkafı hümayun nezaretî, taşradaki evkaf müdürlükleri ve vakıfların idaresinden bahsedilmiş ve bu kurumlardaki evkâf-ı hümayun nâzırı, evkâf müdürü, evkâf azaları, ser-kâtip, kâtip, emîn-i sandık, evkâf muhasebecisi, mütevellî, câbi, nâzır, mutemed ve haraç vekili gibi görevlilerin niteliklerinden bahsedilmiştir.

İkinci başlık ise vakıf kurumlarında görevli şahıslar ve nitelikleriyle ilgilidir. Bu başlıkta camiler, mektepler, medreseler, kütüphaneler, imaretler, türbeler, zaviyeler ve tekkeler gibi vakıf müesseselerinde görev alan imam, vâiz, müezzin, hatip, kayyım, devirhân, cüzhân, secirhân, ihlashân, tebârekhân, yasinhân... vesair sorumluların vasıfları üzerinde durulmuştur.

Sekizinci Bölüm Muhammet Aydoğın tarafından "Osmanlı Döneminde Vakıf Sistemi ve Para Vakıfları" başlığı altında kaleme alınmıştır. Aydoğın çalışmasına vakıf kavramının tanımıyla başlamış ve Osmanlı'da ilk vakıf ve para vakıflarının ilk örnekleri konularıyla devam etmiştir. Yazar devam eden başlıkta Osmanlı Devleti'nde vakıfların ekonomik ve sosyal fonksiyonlarını incelemiştir. Yazar, 16. yüzyılda Osmanlı mali sistemi içerisinde vakıfların ağırlığının %12, 17.yy'de %20 ve 18.yy'de %25'leri bulduğunu ifade etmiş ve bu verilerin Osmanlı'da vakıfların mali sistem içerisindeki önemini açıkça ortaya koyduğunu vurgulamıştır.

Aydoğın, toplumsal gelişmede, gelir adaletinin sağlanmasında ve sosyal dengenin tesis edilmesinde vakıf kurumunun önemini Osmanlı dönemindeki vakıf faaliyetleri bağlamında ortaya koymuştur. Yazının devamında para vakıflarının yapısı ve hizmetleri üzerinde durulmuştur. Buna göre para vakıflarının kayıtları incelendiğinde; eğitim-öğretim alanlarında ve dini hizmet alanlarında görev yapanların, dini kurumların giderlerinin karşılanması, reayanın vergilerinin ödenmesinin ve fakirlere mahsus aşevlerinin para vakıfları tarafından desteklendiği görülecektir.

Aydoğın, para vakıflarının Osmanlı'da eksikliği hissedilen finans kuruluşlarının ikamesi olarak da faaliyet gösterebildiğini ifade etmiştir. Bu doğrultuda faizin İslam'da yasak olması hasebiyle fon ihtiyacı olanların finansmanını, dönemin âlimlerine göre faizsiz bir metot izleyen para vakıfları sağlamıştır.

Yazar "Para Vakıflarının İşletilme Usulleri" başlığında karz-ı hasen, mudaraba, muamele-i şer'iyye ve bey' bi'l-istiğlal gibi uygulamaları açıklamıştır. Çalışmasının son bölümünde ise para vakıflarının üzerine yapılan ulema tartışmalarına yer vermiştir.

Dokuzuncu Bölüm Dr. Yakup Özaraç tarafından Vakfiyelere Göre Para Vakıflarının Finanse Ettiği Din Görevlileri (Bolu Örneği) başlığı altında kaleme alınmıştır. Saraç çalışmasında ilk olarak arşiv kayıtları üzerinden Bolu ilinde kaydına ulaşılabilen 93 vakfiyeyi listelemiştir. Daha sonra Osmanlı'dan günümüze kadar din görevlilerin finansmanı hususunda bilgi vermiş, akabinde Bolu merkez ve köylerinde bulunan para vakıflarını incelenmiştir. Saraç çalışmasını eldeki veriler üzerinden kurulan vakıfları ve din görevlilerini finanse etme yöntemlerini analiz ederek sonlandırmıştır.

Onuncu bölüm Dr. Mehmet Müftüoğlu tarafından "Eğitim ve Vakıf" başlığı altında kaleme alınmıştır. Müftüoğlu ilk olarak vakıf kavramı, vakıf tarihi ve meşruiyeti üzerinde durmuş akabinde eğitim vakıfları ve desteklediği kurumlar üzerine yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda eğitim vakıfları, eğitim ve öğretim ile alakalı her hususla ilgilenmek, eğitim personeline ve öğrencilere maddi manevi

yardımda bulunmak ve eğitim verilen yerlerin her türlü eksikliğiyle ilgilenmek gibi önemli misyonlar üstlenmiştir. Yazar, cami, mescit, küttab, medrese gibi eğitim kurumlarını ve bunları destekleyen vakıf faaliyetlerini incelemiştir. Sonrasında İslam ülkelerinde kurulmuş El-Ezher, Karaviyyin Üniversitesi, Kurtuba Ulucami vakıfları gibi çok kadim eğitim vakıflarını, Bezmi-alem Vakfı ve Üniversitesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi gibi Osmanlı'dan günümüze dek faaliyet gösteren eğitim vakıflarını ve Türkiye Diyanet Vakfı, İlim Yayma Cemiyeti gibi Türkiye Cumhuriyeti döneminde kurulan eğitim vakıflarını incelemiş ve faaliyetlerine dair bilgiler vermiştir.

On birinci bölüm Dr. Zehra Gözütok Tamdoğan tarafından "Merinilerde Vakıf ve Mağrib İçtimai-İlmi Hayatını İhyası" başlığı altında kaleme alınmıştır. Yazar çalışmasına vakıf anlayışının temelindeki duygu ve düşüncelerin evrensel olduğunu vurgulayarak başlamış akabinde Mağrib bölgesinin dini, ilmi ve kültürel merkezi şeklinde hitap ettiği Karaviyyin Camii ve vakıf faaliyetlerinden bahsetmiştir.

Sonrasında Mağrib bölgesinde hüküm sürmüş Meriniler döneminde yürütülen vakıf faaliyetlerini başlangıcından itibaren incelemiştir. Merinilerin ilk hükümdarı Abdülhak b. Mahyu'nun örnek karakteri ve kurduğu iyi ilişkilerin diğer Merini hükümdarları tarafından da devam ettirilmesi sayesinde hac yolları yeniden ihya edilmiştir. Bütün bu süreçte vakıf faaliyetleri çok önemli roller üstlenmiş ve zamanla bölgenin mimari anlamda inşa ve ihya edilmesinde bir numaralı aktör konumuna gelmiştir.

Yazar, Merinilerin vakıflar eliyle ulemaya sunduğu imkanlar sayesinde ulemanın bu bölgeye yöneldiğini ve bölgenin ilmi, sanatsal ve kültürel anlamda ihya olduğunu vurgulamıştır. Tamdoğan devam eden başlıklarda vakfın sosyal hayata etkilerinden bahsetmiştir. Özellikle zaviyeler ve hastaneler vakıflar eliyle ihya edilmiştir. Yazar Merini sultanlarının Hicaz ve Mekke'ye vakfettikleri Mushaf-ı Şerifleri incelemiş ve Ebu İnan tarafından Bû İnan Medresesi'ne naksettirilen vakfiye metniyle yazısını sonlandırmıştır.

On ikinci bölüm Dr. Ceyhun Akyol tarafından "Vakıf Müzelerinin Kültür Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesi" başlığı altında kaleme alınmıştır. Yazar çalışmasına müzeler ve kültür turizmi ilişkisini inceleyerek başlamış ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı farklı illerdeki on müzeyi anlatarak devam etmiştir. Son olarak yazar vakıf müzelerinin, geçmiş kültürü geleceğe aktarma ve tanıtmada anlamında önemli fonksiyonlara sahip olduğunu belirterek yazısına son vermiştir.

On üçüncü bölüm Dr. Özkan Dayı tarafından "İlhanlı Tarihinde Önemli Bir Vakıf Banisi: Vezir Reşiduddin Fazlullah Hemedani" başlığı altında kaleme alınmıştır. Dayı çalışmada, Fazlullah Hemedani'nin "Vakıfname-i Reşidi" adlı eseri vasıtasıyla döneminde yürüttüğü vakıf çalışmalarını incelemiştir.

Yazar çalışmasına İlhanlılar da vakıf kurumlarını genel çerçevede anlatarak başlamış akabinde Fazlullah Hemedani'nin hayatını kaleme almıştır. Sonrasında ise Hemedani'nin vakıf faaliyetlerini incelemiş, Reb'i Reşidi, Yezd, Şenbankare, Erzincan gibi pek çok şehirde kurduğu ve desteklediği vakıfları anlatmıştır.

On dördüncü bölüm Prof. Dr. Yasin Yılmaz tarafından "Vakıf Kurumu ve Kanuni Vakıfları'nın İstanbul Süleymaniye Külliyesi'nde Yapılan Dini ve Eğitim Hizmetlerine Katkısı" başlığı altında kaleme alınmıştır. Yazar çalışmasında Süleymaniye Camii Külliyesi'nde yapılan din ve eğitim hizmetlerine vakıfların sağladığı katkıları incelemiştir. İlk etapta cami ve çevresindeki türbe görevlilerinin sayıları tespit edilmiş ve günlük ücretleri üzerinden vakıfların maddi anlamda yürütülen dini faaliyetlere katkısı ortaya koyulmuştur. Sonrasında vakıfların külliyedeki Sıbyan Mektebi, medreseler, Daru'l Hadis, Tıp Medresesi ve Kütüphane' de yürütülen eğitim faaliyetlerine yönelik destekleri tespit edilmiştir.

On beşinci bölüm Prof. Dr. Tanju Demir, Dr. Osman Ülkü ve Doç. Dr. Bülent Çelik tarafından "Aydın'da Vakıflar ve Vakıf Eserleri (XIV-XX. Yüzyıllar)" başlığı altında kaleme alınmıştır. Çalışmada Tanzimat öncesi ve Tanzimat sonrası Aydın ili ve çevresindeki vakıflar incelenmiş, Tanzimat sonrası vakıfların belgeler aracılığıyla sayımı yapılmış ve envanterleri tespit edilmiştir.

On altıncı bölüm Dr. Ekrem Zahid Boyraz tarafından "Kastamonu Vakıf Medreseleri" başlığı altında kaleme alınmıştır. Boyraz çalışmasına Osmanlı Devleti'nde vakıf ve medreselerden bahsederek başlamış, akabinde Kastamonu ilindeki 16 medrese ile ilgili bilgi vermiştir. 16 medresenin her birine ait müderrislerin isimlerini ve onlara bağlı öğrenci sayılarını kronolojik bir şekilde tespit etmiştir.

On yedinci bölüm Dr. Fatma Şeyda Boydak tarafından "Yazma Kitapların Muhafızı Vakıf Mühürleri Reisülküttab Mustafa Efendi ve Vakıf Mühürleri" başlığı altında kaleme alınmıştır. Bu bölüm kitabın son bölümüdür. Bölümde vakıflara ait yazma eserlerin kaydı, korunması ve bu hususta vakıf mührünün işlevi ortaya konulduktan sonra Reisülküttab Mustafa Efendi'nin hayatı, vakfiyeleri, kütüphaneleri ve vakıf mühürleri anlatılmıştır.

Sonuç olarak "Sosyal Kalkınma ve Vakıf" kitabı vakıfların sosyal kalkınma konusunda nasıl bir katkı sağladığına dair sosyal, kültürel, ekonomik, hukuki ve tarihi birçok farklı perspektiften veri sunan, bunları somut örnek ve delilleriyle ortaya koyan bir eserdir.